

4/2009

40. vuosikerta
Kasvatusopillisen aikakauskirjan 146. vuosikerta
Kasvatus ja koulun 95. vuosikerta

Kasvatus

Pääkirjoitus

Jyrki Hilpelä 291 Kuka huolehtisi kasvatustieteestä?

Artikkeleita

Leena Kiiveri –
Anna-Liisa Hännikäinen-Uutela	294	Huume- ja väkivaltarikoksista tuomitun
naisen voimaantuminen ja identiteetin
uudelleenrakentuminen
Ilona Ahopelto
Mirjamaija Mikkilä-Erdman –
Marjaana Penttinen – Erkki Anto	307	Yhteyttäminen ja käsitteellinen muutos –
interventio luokanopettajaopiskelijoilla
Tarja Nyman	317	Nuori opettaja työyhteisössään
Harri Pitkäniemi	328	Integroiva metodologia opetuksen
tutkimuksen näkökulmasta
Carita Kiili – Leena Laurinen –
Miika Marttunen	341	Oppimista edistävä lukeminen internetissä

Lyhyempiä kirjoituksia

- Paavo Malinen 353 Miten Suomessa peruskoulun opetus yhtenäistettiin?
- Timo Saloviita 359 Antaako opettajankoulutus liian vähän tietoa erityiskasvatuksesta?
- Pekka Räihä – Matti Rautiainen 364 Yliopisto-opinnot kestävät – missä vika?
- Matti Taneli 370 Eettisenä kasvattajana eettisessä koulussa
- Kari Uusikylä 373 Ajatuksia ajatteleville

Kirja-arviointeja

- Simo Skinnari 377 Elämänkoulu – oppimaan oppimisesta kasvamaan kasvamiseen
(*Matti Taneli*)
- Sirkku Kotilainen (toim.) 379 Suhteissa mediaan
(*Maarit Jaakkola*)
- Päivi Oksi-Walter – Jonna Roos – 382 Monikulttuurinen perhe (*Pirjo Pöllänen*)
Ritva Viertola-Cavallari

English Summaries

384

Kirjoittajat

387

Pääkirjoitus

Kuka huolehtisi kasvatustieteestä?

Idealisessa maailmassa tieteet ja taiteet ovat autonomisia. Ilman ulkopuolisia vaateita ja pyyteitä ne määrittelevät itsensä. Tehtävät, jotka ne pyrkivät suorittamaan, kasvavat omasta keskustelutraditiosta. Tuotosten kelvollisuus arvioidaan omilla sisäisillä mittapuilla. Ulkopuoliset ”mittamiehet” jätetään omaan arvoonsa.

Historiallisesti annettu maailma on, kuten tiedetään, monessa asiassa epätäydellinen. Tieteiden ja taiteiden autonomia sientelee vain kaukaisena raja-arvona. Milloin on vaadittu harmoniaa uskonnollisten, milloin poliittisten käsitysten kanssa. Yhteiskunta, joka tulkitsee kaiken toiminnan taloudelliseksi, näkee myös tieteet ja taiteet vain tuottojen ja myyntilukujen valossa. Tämä sijoitaan oleva suhtautumistapa ei voi olla heijastumatta myös mainittujen alojen itseymmärrykseen. Niiden identiteettiä rujouttavat vaikutusvaltaisten tahojen pyrkimykset käyttää niitä omiin tarkoituksiinsa.

On esiintynyt tilanteita, joissa vallassaolija on ollut suorastaan kiusallisen kiinnostunut tieteistä ja taiteista. Ilja Ehrenburg kuvaa muistelmissaan ”Ihmisiä, vuosia, elämää” Stalinin aktiivista läsnäoloa maan taide-elämässä. Stalin paneutui lähes kaikkiruokaisella innolla musiikkiin, kuvataiteisiin, kirjallisuuteen, teatteriin, elokuvaan ja arkkitehtuuriin. Uuden teoksen ilmestyttyä jännitettiin, tutustuisiko Stalin siihen ja millainen hänen arvionsa olisi. Kun ei Stalin ennättänyt kaikkialle, jäi osa kannanotoista hänen uskollisen työtoverinsa Zdanovin kontrolle. Valtion päämiehellä oli omat tapansa saattaa käsityksensä asianomaisen taiteilijan tietoon. Taiteilija saattoi saada yllättävän puhelun, jossa Kremlin virkamies asiallisesti ilmoitti, että toveri Stalin halusi puhua kyseisen henkilön kanssa ja pyysi tätä odottamaan hetken. Kukapa nyt ei tuokiota rupattelisi toveri Stalinin kanssa. Stalin laati myös sanomalehtiin arvioita lukemastaan ja näkemästään. Joskus Stalin pyysi taiteilijoita luokseen. Maailmanluokan säveltäjät saivat nöyryä hänen ”oppilaiskseen”. Yhden miehen maku muodosti absoluuttisen normin.

Oli piinallista saada julkisia tukistuksia korkeimmalta taholta, mutta oli pahempaakin. Ihmisiä katosi jäljettämiin. Jotkut saivat oikeuskäsittelyn, jotkut eivät. Kun oli vaikea nähdä mitään selväpiirteistä oppositiota, muistuttivat puhdistukset arpajaisia. Osansa lienee ollut myös salaisen poliisin reippaalla tuloshenkisyydellä. Ei esimiehille kehdannut näyttää laskevia käyriä. Öiseen aikaan pelättiin yleisesti hissien ääntä. Pysähtyisikö se kohdalle? Koputukset ovelle, noutajat oven takana. Kun Ilja Ehrenburg pistäytyi Tukholmassa, hän tapasi suomalaistenkin tutteman Alexandra Kollontayn, joka toimi siellä Neuvostoliiton lähettiläänä. Kollontay kysyi Ehrenburgilta ohimennen, miten kotona voidaan, ja hetken hiljaisuuden päästä lisäsi, ettei tarvitse vastata. Hän tiesi. Ihmiset olivat ja ovat voimattomia, kun vallan väärinkäyttäjät on riittävän korkealla.

Suomessa ei tarvitse olla henkensä kaupalla tieteilijä tai taiteilija. Mutta ei valtaa silti voi huomiotta jättää. Valta on eri muodoissa läsnä. Se avaa ja sulkee ovia. Kasvatustieteellä, joka muodostaa opettajankoulutuksen tieteellisen selkärangan, on sen ansiosta keskeinen rooli yhteiskunnal-

lisessä uusintamisessa. Valta ei ole välinpitämätön suhteessaan kasvatustieteeseen. Merkitseekö kiinteä sidos kasvatustieteilijöiden puolelta samastumista julkiseen valtaan? Sen mukanaan tuomat vastuuntunto ja lojaalisuus ovat sinänsä hyviä ominaisuuksia, mutta voi kysyä, ovatko ne myös omiaan salpaamaan kriittiset äänenpainot. Saako harjoitettu koulutuspolitiikka kasvatustieteilijöistä kriittisen asiantuntevan vastapoolin? Julkinen valta on myös merkittävä kasvatustieteellisen tutkimuksen tilaaja. On hyvä, jos päätöksenteossa nojataan tutkimustietoon. Kasvatustieteen kannalta arveluttavaa on kuitenkin se, mikäli tärkeiksi tutkimusteemoiksi nousevat vain ne, joiden tutkimisesta maksetaan. Olisivatko kasvatustieteen tutkimusteemat toiset, jos niistä voitaisiin päättää taloudellisista näkökohdista riippumatta?

Tieteenharjoitus on osa kansallista menestysstrategiaa. Menestykseksi tulkitaan ennen kaikkea näkyvyys angloamerikkalaisessa tiedemaailmassa. Menestyminen ei ole vapaaehtoista: siihen tönitään monin tavoin. Arviointilautakunnat iskevät haukkana vähäiseen ”kansainvälisten” julkaisujen määrään. Yksittäinen työntekijä saa tuntea palkkapussissaan vastahakoisuutensa ”kansainvälistymiselle”. Kunnan tutkijan ja yliopistonopettajan pitäisi olla englanninkielinen. Parempi yksi ulkomaalainen lukija kuin kymmenen suomalaista, ajatellaan. Ymmärretäänkö aina, ettei kieli ole vain neutraali väline ajatusten ilmaisemiseksi? Kieli tuo mukanaan tietyn tavan ajatella, tietyn kulttuurin konventioineen ja arvostuksineen. Englannin kielen myötä tulee myös tietty käsitys kasvatustieteestä. Ollaanko tästä valinnasta aina tietoisia? Kun tutkijat sosiaalistetaan angloamerikkalaiseen kulttuuriin, voi puhua assimilaatiosta. Miksi assimilaatiota kuitenkin kutsutaan kansojen välisyydeksi?

Identiteetti on kasvatustieteelle ongelma. Kasvatustiedettä halkovat monet jakolinjat. On totuttu puhumaan kasvatuksen historiasta ja filosofiasta, kasvatopsykologiasta ja -sosiologiasta. Kasvatusten ikä taas lohkoo kasvatuksen varhais-, koulu- ja aikuiskasvatukseen, ja kutakin vastaa oma tutkimusalansa. Menetelmäkeskustelussa ottavat toisistaan tiukasti mittaa kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten menetelmien kannattajat. Tosin viime aikoina on esiintynyt myös kompromissihalukkuutta (katso Pitkäniemen artikkeli tässä lehdessä). On yhtäällä modernin tiedekäsityksen kannattajia ja toisaalla postmodernin nimeen vannovia. Huomion arvoista on myös se, että monille kasvatustiede on toinen tieteenala: kasvatustieteeseen toivat ensimmäisen tieteenalan opettamisen ongelmat. Kasvatustieteessä on piilossa läsnä koko tieteiden kirjo aina estetiikasta ja kirjallisuudesta fysiikkaan asti. Eikö tämä väritä kasvatustiedettä? Ehkä voisi puhua kasvatustieteen eri ”murteista”. Onko yllä mainituilla eri tavoin muodostuneilla fraktioilla puheyyhteyttä keskenään? Ettei vain olisi niin, että kasvatustieteen eri osa-alueilla on yhtä vähän yhteistä kuin Pekka-nimisillä miehillä. Kun ihmistä sanotaan hajanaiseksi, se ilmaisee vakavaa huolta. Olisiko syytä kantaa huolta myös hajanaisesta kasvatustieteestä?

Identiteetin heikkoutta on ollut omiaan lisäämään historiallisen ulottuvuuden laiminlyönti. Niin kasvatuskäytäntöjen, kasvatustieteen kuin kasvatustieteenkin historia on sysätty marginaaliin. Myönnämme auliisti, että mies ilman muistia hortoilee avuttomana maailmassa. Hän ei tiedä, kuka hän on tai mikä hänen tehtävänsä maailmassa on. Onko kasvatustieteen laita yhtä onnettomasti? Mille teorianmuodostus rakentuu, jos yhteys traditioon on katkaistu? ”Muistamattomasta” kasvatustieteestä tulee muotien läpikulkupaikka. Se ansaitsisi parempaa. Juuret yltävät aina antiikin Kreikkaan, kun ne vain halutaan nähdä. Mutta ehkä aallonpohja on jo ohitettu. Tunnumme vilkkaasti toimivan sig-ryhmän, olemme nauttineet Kasvatuksen historian päivistä aina vuodesta 2005 alkaen. On syntynyt verkkolehti ”Kasvatus ja aika”. Muut tieteenalat ovat osoittaneet kiinnostusta kasvatuksen historiaan, siitä on muodostunut tieteiden välinen projekti. Kehitystä voi luonnehtia kansannousuksi kasvatuksen historian puolesta. Se on kasvatustieteen voimaantumista.

Alue, joka tutkii kasvatuksen ajattomia peruskysymyksiä, tunnetaan saksankielisessä maailmassa nimellä ”allgemeine Pädagogik”. Se ei ole tutkimusta, johon sijoitetut rahat saataisiin nope-

asti takaisin, mutta tieteenalan kannalta se on olennaista tutkimusta. Se parantaa kasvatustieteen itseymmärrystä ja antaa sille henkistä ryhtiä. Traditiotietoinen keskustelu kasvatuksen ja kasvatustieteen ydinkysymyksistä on kasvatustieteen oman uusintamisen ja uudistumisen kannalta välttämätöntä. Jos tämänlaatuinen tutkimus kuolee, muuttuu kasvatustiede konsultiksi, joka täyttää milloin minkin maksavan asiakkaan toiveet. Tilanne ei ole toivoton. Kasvatustieteellinen seura on äskettäin ilahduttanut perustutkimuksen ystäviä kahdella mainiolla teoksella: Pauli Siljanderin ja Ari Kivelän toimittama ”Kasvatustieteen tila ja tutkimuskäytännöt” samoin kuin Ari Kivelän ja Ari Sutisen toimittama ”Teoria ja traditio” puhuvat juuri siitä, mikä näihin asti on ollut vain saksankieltä taitavien ulottuvilla. Toivon, että nuorella polvella ja opiskelijoilla riittää kärsivällisyyttä näiden kirjojen lukemiseen.

Kasvatustiede kaipaa omasta piiristä lähtevää eheyttämistä. Identiteetin vahvistamista palvelee omien juurien tunnistaminen ja tunnustaminen. Kasvatustieteen peruskäsitteet ja ydinongelmat tulee nostaa paremmin esiin. Kasvatustieteen oppimisteoreettista reduktiota ei pidä keskustelutta hyväksyä.

Jyrki Hilpelä

Tiivistelmät

Kiiveri, Leena – Hännikäinen-Uutela, Anna-Liisa. 2008. HUUME- JA VÄKIVALTARIKOKSISTA TUOMITUN NAISEN VOIMAANTUMINEN JA IDENTITEETIN UDELLEENRAKENTUMINEN. *Kasvatus* 40 (4), 294–306.

Ehdottoman sitoutumisen, muutoshalukkuuden ja motivaation lisäksi sosiaalinen ympäristö ja ulkoiset olosuhteet voivat olla edistämässä tai jarruttamassa elämänmuutokseen pyrkivän vangin voimaannuttavaa kulkua. Vankilatuomion aikana elämänmuutokseen sitoutunutta vankia tukevat parhaiten vankeinhoitohenkilökunnan luottamus vankiin, pähteettömän ja arvostavan ympäristön tarjoaminen sekä vangin kyky tehdä identiteettityötä. Siviiliin siirryttäessä vangin voimaantumisosprosessia edistävät riittävä tukiverkosto, ympäristön ei-leimava asenne, normaaliuden kokemukset sekä nopea työelämään sijoittuminen. Hengellisillä arvoilla voi olla keskeinen rooli identiteetin uudelleen rakentumisessa ja voimaantumisessa. Persoonallisuuden ominaisuudet ja vahvuudet näyttävät voimaantumisen vahvistajina. Tämä artikkeli perustuu Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden laitoksen erityispedagogiikan pro gradu -tutkielmaan. Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella huume- ja väkivaltarikoksista tuomitun naisen voimaantumista ja identiteetin uudelleenrakentumista sekä selvittää voimaantumisosprosessiin sisältyviä merkityksellisiä tekijöitä. Tutkimuksen teoreettisena viitekehysenä oli yleinen, formaali voimaantumisteoria. Laadullinen tapaustutkimus antoi äänen rikosurasta luopuvan kokemusmaailmalle. Tutkimuksen aineistonkeruumenetelminä olivat teemahaastattelu ja havainnointi. Aineistona käytettiin lisäksi tutkimukseen osallistujan kirjoittamaa elämäntarinaa ja kahta videodokumenttia.

Asiasanat: huume- ja väkivaltarikokset, rikosurasta luopuminen, voimaantuminen, muutosprosessi, identiteetin uudelleenrakentuminen, yhteiskuntaan integroituminen

Ahopelto, Ilona. 2008. YHTEYTTÄMINEN JA KÄSITTEELLINEN MUUTOS – INTERVENTIO LUOKANOPETTAJAOPISKELIJOILLA. *Kasvatus* 40 (4), 307–316.

Artikkelissa tarkastellaan luokanopettajaopiskelijoiden käsityksiä yhteyttämisestä sekä käsitteellisen muutoksen saavuttamista teksti-intervention tukemana. Lisäksi selvitetään metakäsitteellisen tietoisuuden ja käsitteellisen muutoksen saavuttamisen välistä yhteyttä. Tutkimuksessa havaittiin opiskelijoiden yhteyttämistä koskevien ennakkokäsitysten poikkeavan tieteellisestä mallista voimakkaasti. Lähes puolet aikuisopiskelijoista luuli kasvien saavan ravintonsa maasta juurillaan. Kuitenkin argumentoivan asiatekstin todettiin toimivan varsin tehokkaana tukena naiivien käsitysten muokkaamisessa ja käsitteellisen muutoksen saavuttamisessa. Lisäksi korkealla metakäsitteellisellä tietoisuudella havaittiin olevan yhteys korkeatasoiseen oppimiseen, sillä virhekäsitysten tiedostaminen oli edellytys käsitteellisen muutoksen saavuttamiselle. Tulokset osoittavat lisäksi, että opiskelijoiden virheelliset ennakkokäsitykset jäävät helposti näkymättömäksi nykyisissä yliopistopedagogisissa opiskelumuodoissa.

Asiasanat: käsitteellinen muutos, yhteyttäminen, naiivi malli, synteettinen malli, metakäsitteellinen tietoisuus

Nyman, Tarja. 2009. NUORI OPETTAJA TYÖYHTEISÖSSÄÄN . Kasvatus 40 (4), 317-327.

Artikkelin painopisteenä on nuoren vieraan kielen opettajan asiantuntijuuden rakentuminen työyhteisössä hänen uransa alkutaipaleen kokemusten pohjalta. Laadullisen tutkimustradition mukaisesti pyrin ottamaan huomioon osallistujat kokonaisvaltaisesti heidän elämisaailmassaan. Primääritutkimusaineistona ovat yhdentoista opettajan vuosina 2003–2008 kirjoittamat esseet ja päiväkirjatekstit. Niistä nousi tematisoinnin kautta esiin opettajien kuvauksia opettajan työtehtävistä ja tilanteista, joissa opettajat kokivat tarvitsevansa asiantuntija-apua ja tukea kollegoiltaan, sekä tekijöistä, jotka edistivät tai estivät asiantuntijuuden kehittymistä työyhteisössä. Tutkimuksen 11 opettajaa ovat siirtyneet työelämään vuosina 2003–2006 ja he olivat tuolloin keskimäärin 24-vuotiaita. Osa heistä näki tehtäväkseen kielen ja kulttuurin opettamisen, osa oppilaiden kokonaisvaltaisen kasvatuksen ja koulun kehittämisen. Kaikki opettajat kaipasivat kollegojen asiantuntija-apua opetus- ja kasvatusasioissa, mutta saadakseen sitä heidän tuli olla rohkeita. Asiantuntijuuden kehittyminen työyhteisössä osoittautui kompleksiseksi, yksilölliseksi prosessiksi. Saatua tutkimustietoa voidaan hyödyntää koulun ja opettajankoulutuksen kehittämistyössä.

Asiasanat: nuori opettaja, työelämään siirtyminen, työyhteisö, asiantuntijuuden kehittyminen

Pitkäniemi, Harri. 2009. INTEGROIVA METODOLOGIA OPETUKSEN TUTKIMUKSEN NÄKÖKULMASTA. Kasvatus 40 (4), 328–340.

Opetuksen empiirisessä tutkimuksessa käytetään edelleen laadullisia ja määrällisiä lähestymistapoja. Aikaisempi tutkimushistoria kategorisoi edellä mainittuja lähestymistapoja siten, että ne nähtiin erillisinä, olemukseltaan erilaisina ja jopa vastakkaisina. Viimeaikaiset ulkomaisten ja kotimaisten tutkijoiden tekemät analyysit osoittavat, että ideaalitasolla edellä mainitut metodologiat ovat pyrkimyksiltään yllättävän samanlaisia, vaikka joitakin eroja löytyy. Käytännön tasolla tilanne on toki erilainen muun muassa siksi, että lähestymistapoja ei sovelleta ideaalien mukaan, vaan pikemminkin tutkijoiden luomien perinteiden ja käytäntöjen mukaisesti – toki muutamin poikkeuksin. Integroivan tutkimuksen (Mixed methods research) on arveltu nousevan yhdeksi merkittäväksi haastajaksi edellä mainituille lähestymistavoille. Se sisältää useita erilaisia tutkimusasetelman rakentamiseen liittyviä vaihtoehtoja. Varsin radikaalia tai saumatonta miksausta ei kuitenkaan ole tutkimuksista tavattu. Tässä artikkelissa esitetään muutamia sellaisia metodologisia lähtökohtia, joiden varassa voitaisiin kehittää tutkimusasetelman malli, jossa laadullisuus ja kvantitatiivisuus kietoutuisivat yhteen hyvin kiinteällä tavalla. Tämän lisäksi validin tutkimuksen edistämiseen kuuluu se, että tutkimusasetelma keskittyisi nykyistä useammin ilmiön laaja-alaiseen ja sen interaktiivisen luonteen haltuunottoon.

Asiasanat: metodologia¹, kvantitatiivinen tutkimus, kvalitatiivinen tutkimus, integroiva lähestymistapa, opetuksen tutkimus

Kiili, Carita. 2009. OPPIMISTA EDISTÄVÄ LUKEMINEN INTERNETISSÄ. Kasvatus 40 (4), 341–351.

Tutkimuksessa tarkasteltiin lukiolaisten internetlukemista silloin, kun he etsivät lähdemateri-

aalia kirjoitelmaansa varten. Tutkimuksessa selvitettiin opiskelijoiden tiedonhaun, tekstin prosessoinnin, informaation arvioinnin ja metakognitiivisten toimintojen välisiä yhteyksiä sekä sitä, miten nämä prosessit heijastuvat opiskelijoiden laatimien kirjoitelmien sisällölliseen laajuuteen ja niiden kausaalisuuteen. Opiskelijat (n = 24) etsivät lähdemateriaalia internetistä 40 minuutin ajan kirjoitelmaa varten, jonka jälkeen heillä oli 45 minuuttia aikaa kirjoitelman laatimiseen. Tiedonhakuprosessin aikana opiskelijoita pyydettiin kertomaan ajatuksistaan (ns. think aloud -menetelmä). Opiskelijoiden verbalisoinnit ja heidän internetissä suorittamansa toiminnot tallennettiin ja analysoitiin. Tutkimus osoitti, että taitava, oppimista edistävä internetlukeminen vaatii hyviä metakognitiivisia taitoja. Taitavat opiskelijat suunnittelivat ja arvioivat toimintaansa sekä sopeuttivat toimintansa tehtävän vaatimuksiin. Nämä opiskelijat pystyivät myös keskittymään elaboroivaan tekstin prosessointiin, toisin sanoen he täydensivät tekstissä olevia asioita aikaisemmilla tiedoillaan tai juuri lukemistaan teksteistä. Sitä vastoin opiskelijat, joilla oli vaikeuksia relevantin informaation löytämisessä, ohjasivat toimintaansa hyvin pinnallisesti. He eivät esimerkiksi pystyneet muuttamaan puutteellisia hakutoimintojaan. Elaboratiiviset tekstin prosessointistrategiat olivat yhteydessä myös kirjoitelmien laajuuteen ja kausaalisuuteen. Elaboroiva, tekstejä aktiivisesti työstävä lukeminen näyttäisi olevan laadukkaan kirjoittamisen perusta.

Asiasanat: internetlukeminen, lukemisen strategiat, metakognitio, informaation arviointi, tiedonhaku